Α Ρ Κ Α Δ Ι

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ

Πιθανός κτήτορας της Ιεράς Μονής Αρκαδίου, ο Βυζαντινός Αυτοκράτορας Αρκάδιος, κατά την παράδοση πάντοτε.

Άλλη εκδοχή είναι ότι δύο μοναχοί, από τους οποίους ο ένας Αρκάδιος, εγκατέλειψαν την μονή τους που βρισκόταν μισή ώρα δρόμο ανατολικά, κι ήρθαν σε τούτο το πανέμορφο μικρό οροπέδιο κι' έχτισαν καινούργιο Μοναστήρι το Αρκάδι.

Η Χρονολογία 1587 που υπάρχει χαραγμένη δεν έχει να κάνει με την αρχική χρονολογία θεμελιώσεως του Ι.Ν., που πρέπει να είναι πολύ παλαιότερη. Προφανώς πρόκειται για κάποια χρονολογία που αφορούσε κάποιες ανακαινιστικές ή κάποιες πρόσθετες εργασίες.

Ο Ναός, δίκλιτη βασιλική με πρόσοψη αναγεννησιακού ρυθμού είναι αφιερωμένος κατά το ένα κλίτος στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη και κατά το άλλο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος.

Είναι κτισμένος στο μέσον μιας μεγάλης αυλής, γύρω από την οποία υψώνονται σε δύο επίπεδα οι διάφορες κτηριακές εγκαταστάσεις. Ηγουμενείο, Αρχονταρίκι, Τράπεζα, μαγειρεία, κελιά αποθήκες και άλλα. Σχηματίζεται έτσι ένα πανύψηλο τείχος γύρω από το Ναό ώστε να λειτουργεί και σαν φρούριο, με δυό μεγάλες Πύλες εισόδου την ανατολική και τη δυτική που είναι και η κεντρική του Μοναστηριού.

Το Μοναστήρι βεβηλώθηκε από τους Τούρκους το 1645, καταστράφηκαν δε οι εγκαταστάσεις του και υπέστη σοβαρές ζημιές ο Ι. Ναός, στο σηκωμό του 1866 οπότε έγινε και το ολοκαύτωμα. Το μοναστήρι ανοικοδομήθηκε κατά τα έτη 1924-1927.

Σ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ελειτούργησε σαν ορμητήριο των αγωνιζομένων Κρητών και σαν καταφύγιο των διωκομένων επαναστατών και γυναικοπαίδων. Λειτουργούσε ακόμα σαν πνευματικό κέντρο των σκλαβωμένων Ελλήνων, όπου καλλιεργούντο οι τέχνες και τα γράμματα, εδιδάσκετο η ιστορία του Ελληνισμού και ενεψυχώνοντο αποκτώντας εθνική συνείδηση οι νέοι αγωνιστές.

Το μοναστήρι διέθετε αξιόλογη βιβλιοθήκη και εικόνες των πλέον διακεκριμένων ζωγράφων της Κρητικής σχολής αγιογραφίας, μεταξύ των οποίων και του Κορνάρου. Κατά ένα τρόπο δηλαδή η Ι. Μ. Αρκαδίου λειτουργούσε σαν παιδαγωγικό και σαν κέντρο βασικής εκπαίδευσης όπως θα λέγαμε σήμερα των νέων αγωνιστών και ακόμα σαν καταφύγιο και ορμητήριο για κάθε ξεσηκωμό στην περιοχή του Ρεθύμνου. Για τους λόγους αυτούς, σε όλους τους ξεσηκωμούς, το μοναστήρι και το μικρό οροπέδιο στο μέσον του οποίου βρίσκεται, γινόταν θέατρο σκληρών συγκρούσεων. Τα χώματά του είναι από τα πιο αιματοβρεγμένα της χώρας μας.

Το 1822 οι Τούρκοι κατάφεραν να καταλάβουν το Αρκάδι. Όπως βρήκαν γεμάτα τα κελάρια και τα βαρέλια του πλούσιου μοναστηριού το ’ριξαν στο φαγοπότι. Ο οπλαρχηγός Μελιδόνης με τα παληκάρια του ύστερ’ από λίγες μέρες, πολιόρκησε το μοναστήρι, κι’ όπως τους βρήκε μεθυσμένους και πρησμένους από το φαΐ τους κατάσφαξε μέχρις ενός. Ακόμα και τον αρχηγό τους το Γεντίμ Αλή.

Στα μέσα του 1866 η υπό το Χατζή-Μιχάλη Γιάνναρη επιτροπή, που είχε αναλάβει από το Μάϊο να διεκπεραιώσει τις διαδικασίες για την εκλογή αντιπροσώπων της επαρχίας Ρεθύμνου, για τη Γενική Συνέλευση των Χριστιανών, όρισε σαν τόπο συγκέντρωσης το Αρκάδι.

Συγκεντρώθηκαν 1500 αγωνιστές που εξέλεξαν τους πληρεξουσίους της Επαρχίας και πρόεδρο της 16μελους επαναστατικής επιτροπής το θρυλικό ηγούμενο της Ι. Μ. Αρκαδίου Γαβριήλ επονομαζόμενο και Μανασσή, της Οικογενείας των Μαρινάκηδων από τις Μαργαρίτες Μυλοποτάμου. Ο αγωνιστής ρασοφόρος ηλικίας 40 χρόνων τότε, διακρινόταν για την ανδρεία, την αγωνιστικότητα τον πατριωτισμό και τις ηγετικές του ικανότητες. Ήταν ο εμψυχωτής και καθοδηγητής των αγωνιστών που δρούσαν κατά των κατακτητών εξορμούντες από την Ι. Μ. Αρκαδίου.

Οι Τούρκοι αξίωσαν την απομάκρυνση της επαναστατικής επιτροπής από τη μονή και τη διάλυση των συναθροισθέντων αγωνιστών, απειλούντες ότι σε ενάντια περίπτωση θα κάψουν το μοναστήρι.

Ο αντισυνταγματάρχης Πάνος Κορωναίος αμφισβητούμενη από ορισμένους ιστορικούς προσωπικότητα, που είχε πρόσφατα αφιχθεί από την Ελλάδα και ανέλαβε την αρχηγία των επαναστατικών δυνάμεων του Ρεθύμνου, ενώ στην αρχή συνεργάστηκε με τους συγκεντρωμένους εις το Αρκάδι επαναστάτες, διεφώνησε τελικά μαζί τους στο να οχυρωθούν μέσα στο μοναστήρι, οπότε άφησε ως φρούραρχο του Αρκαδίου τον ανθυπολοχαγό Ι. Δημακόπουλο και απεχώρησε για την επαρχία Αγίου Βασιλείου. Συνέστησε μάλιστα στον ηγούμενο Γαβριήλ να συμμορφωθεί με τις υποδείξεις και τις αξιώσεις των Τούρκων. Οι απόψεις του Κορωναίου επηρέασαν και ορισμένους από τους αγωνιστές-μέλη της Επαναστατικής Επιτροπής που επέμειναν να διαλυθούν για να μην κατηγορηθούν, πως υπήρξαν αιτία να κάψουν οι Τούρκοι το μοναστήρι. Στη θυελλώδη εκείνη συνεδρίαση της Επαναστατικής επιτροπής ο ηγούμενος εξοργισμένος είπε: *«Θα μουζώσω με κάρβουνο στο πρόσωπο εκείνους που θα με κατηγορήσουν πως έκαψα το μοναστήρι για την Ελευθερία»*. Ακόμα δηλαδή και το μοναστήρι θυσίαζε ο ηγούμενος για τη λευτεριά!

Κρίνοντας κανείς τα πράγματα εκ των υστέρων, δεν αποκλείεται ο Κορωναίος να διέβλεψε για το Αρκάδι την πανωλεθρία που σχεδόν πρόσφατα είχε γίνει στο φραγκοκάστελο. Δεν πίστευε δηλαδή σε αγώνες όπου οι επαναστάτες με τα περιορισμένα εφόδια και πολεμικά μέσα εκλείνοντο σε ένα οχυρό.

Η αξίωση πάντως των Τούρκων απερρίφθη τελικά, παρά το ότι και ο Ισμαήλ πασάς είχε διατάξει δια του Επισκόπου Ρεθύμνης Καλλινίκου Νικολετάκη τουλάχιστον τέσσερις φορές να διαλυθούν οι συγκεντρωθέντες εις το Αρκάδι επαναστάτες. Τελευταία προειδοποίηση του Μουσταφά πασά προς τον ηγούμενο καθώς και τελευταία άρνηση του ηγουμένου στις 30 Οκτωβρίου του 1866.

Από τις 7 Νοεμβρίου 15.000 στρατός με 30 κανόνια άρχισαν να κινούνται σε τρεις φάλαγγες κατά του Αρκαδίου. Αφού εσάρωσαν κυριολεκτικά τις μικροομάδες των ελλιπώς εξοπλισμένων Χριστιανικών εμπροσθοφυλακών, βρέθηκαν το βράδυ να έχουν ασφυχτικά πολιορκήσει το μοναστήρι.

Στις 8 Νοεμβρίου ανήμερα των Ταξιαρχών, ο ηγούμενος Γαβριήλ εμψυχώνει τους εκκλησιαζόμενους αγωνιστές και γυναικόπαιδα μετά τη λειτουργία και στη συνέχεια επειδή όλο και πυκνώνουν οι δυνάμεις των Τούρκων γύρω από το μοναστήρι ανησυχεί ζωηρότατα και στέλνουν με το φρούραρχο του Αρκαδίου Ι. Δημακόπουλο, με τον Παπά Κρανιώτη και τον Αδάμη Παπαδάκη, το πάρα κάτω μήνυμα προς τον Κορωναίο:

«Γενναιότατε Αρχηγέ Κορωναίε,

Προφθάσατε μίαν ώραν ταχύτερον διότι μας έκλεισεν τακτικός και άτακτος στρατός πολύς.

Εν τη Ιερά Μονή Αρκαδίου την 8ην Νοεμβρίου 1866.

Εν βία μεγίστη

Καθηγούμενος Γαβριήλ και Ι. Δημακόπουλος».

Μια φωνή απελπισίας που δε βρήκε ποτέ ανταπόκριση.

Στο Αρκάδι υπήρχαν 964 ψυχές από τις οποίες 325 ήταν άνδρες και οι υπόλοιπες γυναικόπαιδα. Ο αγώνας επομένως απολύτως άνισος.

Από τις στέγες και τα τείχη του μοναστηριού οι αγωνιστές μάχονται λυσσαλέα. Στις 9 του Νοέμβρη οι Τούρκοι καταλαμβάνουν τους ανεμόμυλους, το δραγατοκάλυβο και τους στάβλους που κατείχαν οι τελευταίες εμπροσθοφυλακές, οπότε ο κλοιός έγινε ακόμα ασφυκτικότερος και ο κίνδυνος πτώσεως του μοναστηριού που εβάλλετο από παντού με κανόνια και λιανοτούφεκα έγινε πλέον ορατός.

Ο Γαβριήλ εμψυχώνει τους αγωνιστές το ίδιο και μια άλλη θρυλική μορφή η Δασκαλοχαρίκλεια που περιφέρεται από μετερίζι σε μετερίζι βοηθά και επιδένει τους λαβωμένους, κλείνει τα μάτια των σκοτωμένων, μαζεύει τα τουφέκια και τα μπαρουτόβολά τους και ψάχνει τους άοπλους για να τους οπλίσει. Ο τελευταίος γιος που της έμεινε ο Γιώργης με τα παληκάρια του μάχεται στη βορειοδυτική γωνιά του μοναστηριού όπου το ηγουμενείο. Εκεί έχει στήσει και το οικογενειακό τους λάβαρο,

που κάθε τόσο το ρίχνουν κάτω τα τούρκικα βόλια κι' αναστηλώνεται τρεις φορές από την ίδια τη Δασκαλοχαρίκλεια που δεν μπόρεσε ν' αναστηλώσει και τον γιο της το Γιώργη όταν τον βρήκε κατάστηθα το τουρκικό βόλι. Τρεις γιους και τον άνδρα της έχει χάσει τούτη η μαρτυρική γυναίκα και μάνα στους αγώνες κατά των Τούρκων. Σκυμμένη πάνω από τον ετοιμοθάνατο ψυχορραγούντα γιο της του ψιθυρίζει: *«σώπα γιέ μου, μη βογκάς, είναι ντροπή να σε γροικούν οι Τούρκοι...»*.

Τούτος ο οπλαρχηγός Δασκαλάκης Γιώργης τελευταίος γιος της Δασκαλοχαρίκλειας, που είχε εκδιωχθεί από την Κρήτη μετά την επανάσταση του 1858, γύρισε κατά τα μέσα του 1866 με πάνω από 100 Κρητικούς από τη Σύρο στο Φόδελε. Συνοδοιπόρος και συναγωνιστής με τον Κορωναίο διαχώρισε τελικά τη θέση του απ' αυτόν κι' έμεινε να πολεμήσει στο Αρκάδι με τα παληκάρια του. Έστησε τη σημαία του στη στέγη του Ηγουμενείου δίπλα στο λάβαρο της Ι. Μ. Αρκαδίου, στη Β.Δ. πλευρά του Μοναστηριού. Οι Τούρκοι που τη γνώριζαν την είχαν βάλει στο σημάδι. Η Λαϊκή Μούσα θα γράψει αργότερα για τούτη τη σημαία και τη Δασκαλοχαρίκλεια:

Η Δασκαλάκαινα 'στεκε κι' εκράθιε τη σημαία·
έστεκεν εις τα Κλάουστρα κι' εφώναζ' όλη μέρα·
τω γ-καπετάνιω εφώναζε να μην παραδοθούνε,
να μη μ-πιαστούν αιχμάλωτοι· καλιά να σκοτωθούνε.

Τα κανόνια σπάζουν ένα μέρος της κεντρικής εισόδου απ' όπου επιχειρούν να εισβάλουν οι Τούρκοι, αναχαιτίζονται όμως πρόσκαιρα γιατί ανατινάσσεται ο παγιδευμένος με μπαρούτι <u>υπόνομος</u> και τινάζει τους Τούρκους στον αέρα. Μετά την ανατίναξη επιχειρούν και πάλι και καταφέρνουν να εισβάλουν ορισμένοι στο Μοναστήρι. Από κείνη την ώρα η τύχη της μονής είχε πλέον κριθεί.

Ο Γαβριήλ με το ξίφος στα χέρια μάχεται λυσσαλέα, εμψυχώνει τους αγωνιστές και κηρύσσει τον αγώνα «μέχρις εσχάτων».

Την ίδια ώρα δίνει στον Κωστή Γιαμπουδάκη εντολή να μαζέψει τα γυναικόπαιδα και τους ανήμπορους, γέροντες και πληγωμένους στην Κρασαποθήκη που την χρησιμοποιούσαν και σαν μπαρουταποθήκη, όπου βρισκόταν 14 βαρέλια μπαρούτι, και να την ανατινάξει στην πιο κατάλληλη στιγμή.

Επειδή οι Τούρκοι δε μπορούσαν να ανοίξουν με τα κανόνια που είχαν μεγάλα ρήγματα και να εισέλθουν ομαδικά στο μοναστήρι έφεραν τελικά και τη μεγάλη «μπουμπάρδα» την «κουτσαχείλα» όπως την έλεγαν, ένα μεγάλο κανόνι που από τη μεγάλη χρήση είχαν σπάσει τα χείλη της κάνης του, εξ ου και «κουτσαχείλα», και με την πρώτη βολή εγκρέμισαν την ανατολική πύλη, απ' όπου κι άρχιξαν ομαδικά να εισβάλουν.

Κείνη την ώρα έκρινε πιο κατάλληλη ο Κώστας Γιαμπουδάκης, κι' αφού στράφηκε ανατολικά κι' έκαμε το σταυρό του, έβαλε με την κουμπούρα του φωτιά στο μπαρούτι κι' ανατίναξε τη μπαρουταποθήκη στον αέρα. Η έκρηξη υπήρξε σφοδρή κι' ενταφίασε κάτω απ' τα ερείπια πάνω από 2000 ψυχές χριστιανούς και Τούρκους.

Ο Ηγούμενος και οι ελάχιστοι επιζώντες ακόμα αγωνιστές μάχονται απελπισμένα. Οι Τούρκοι εισέρχονται πλέον και από τις δυό πύλες, συλλαμβάνουν όλους τους επιζώντες από τους οποίους σφαγιάζουν επί τόπου πάνω στην τράπεζα του μοναστηριού 30 αγωνιστές. Τρεις τέσσερις μόνο Χριστιανοί κατάφεραν να διαφύγουν, και 114 αιχμάλωτοι οδηγούνται προς τις φυλακές του Ρεθύμνου αρκετούς από τους οποίους κατακρεούργησαν καθ' οδόν. Στο χωριό Μέση στήνουν πρόχειρο στρατοδικείο και εκτελούν επί τόπον 7 εθελοντές από την Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και τον Φρούραρχο της Μονής Ι. Δημακόπουλο από την Τρίπολη.

Ο ηγούμενος Γαβριήλ έπεσε μαχόμενος με το σπαθί στο χέρι κατά των Τούρκων που τον πετσόκοψαν, τον αποκεφάλισαν κάρφωσαν την κεφαλή του σ' ένα κοντάρι και την περιέφεραν από χωριό σε χωριό.

Δυό τρεις μέρες αργότερα που μπήκαν κάποιοι Χριστιανοί στο μοναστήρι αναγνώρισαν το ακέφαλο σώμα του ηγουμένου ένας μάλιστα απ' αυτούς είπε: *«συμπάθα με άγιε ηγούμενε μα οι γι' αποθαμένοι δε χρειγιάζουνται στιβάνια...»*. Έβγαλε τα στιβάνια από τα πόδια του ηγουμένου και τα πήρε κι' άνοιξε λάκκο στην αυλή του μοναστηριού και τον έθαψε.

Ο άγιος Ρεθύμνης Τιμόθεος Βενιέρης θα εντοιχίσει αργότερα στα ερείπια της πυριτιδαποθήκης μαρμάρινη πλάκα με χαραγμένο απάνω τα πάρα κάτω λόγια:

«Αυτή η φλόγα π' άναψε μέσα εδώ στην Κρύπτη
κι' απ' άκρου σ' άκρου φώτισε τη δοξασμένη Κρήτη
ήτανε φλόγα του θεού μέσα εις την οποία
Κρήτες ολοκαυτώθηκαν για την Ελευθερία».

Έτσι το Αρκάδι πέρασε όχι μόνο στη νεώτερη Ελληνική Ιστορία μα και εις την πολεμική Ιστορία ολόκληρης της ανθρωπότητας σαν ένα σύμβολο αυτοθυσίας και αυταπάρνησης για τα εθνικά τα θρησκευτικά και τα ανθρώπινα ιδεώδη. Ένας φάρος που λαμπρύνει και καταυγάζει με τη φωτεράδα του την ανδρεία τη μεγαλοσύνη την ευπρέπεια ενός λαού που ξέρει ν' αγωνίζεται και να θυσιάζεται για τη λευτεριά και την πίστη του.

Ο αντίκτυπος αυτής της κορυφαίας εκδήλωσης ψυχικής δύναμης του Κρητικού λαού και της πίστης του στη λευτεριά υπήρξε μέγας και προκάλεσε όχι μόνο τη συγκίνηση μα και την αγανάκτηση κατά της τουρκικής τυραννίας, όλου του πνευματικού κόσμου εκείνης της εποχής (Ουγκό, Γαριβάλδη, Πετρώφ κ.τ.λ.).

Μπορούμε να πούμε πως η εθελοθυσία και το ολοκαύτωμα του Αρκαδίου υπήρξε η απαρχή της οριστικής απελευθέρωσης της Κρήτης. Σε τούτο τον αγώνα η συμμετοχή του χωριού μας υπήρξε μεγάλη. 13 πολεμιστές έπεσαν στις επάλξεις του οι: Νικ. Γρυντάκης, Χαραλ. Καπετανάκης, Γεωρ. Γασπαράκης, Αγαθός Δασκαλάκης και οι αδελφοί Βογιατζάκη: Μιχάλης, Δημήτρης, Αλέξης και ο θείος τους Μανώλης Βογιατζάκης καθώς και ο Χαραλ. Κοτρωνάκης, μαχόμενοι παρά το πλευρό του Ι. Δημακοπούλου στις 8/11/1866 και οι αδελφοί Περακάκη Νικόλαος και Μιχάλης και οι αδελφοί Βογιατζάκη Μάρκος και Γιάννης, κατά την αφαντάστου ηρωισμού έξοδο του Ντεληδράκου, στις 9/11. Μόνο ο Χατζηδογιάννης, η Ζαμπράκος, γλίτωσε και ο Περακάκης Ηλίας, που τον σκότωσαν αργότερα σε ενέδρα οι Τούρκοι στο χωριό μας.

Και τα γυναικόπαιδα κι' οι ανήμποροι γέροντες τεσσάρων πολυμελών οικογενειών των Γρύντηδων, Κοτρώνηδων, Περερούδηδων και Χατζηδάκηδων, ένα ψυχομέτρι 40-45 ανατινάχτηκαν στην μπαρουταποθήκη, που σημαίνει πως η συμμετοχή του Χρωμοναστηρίου στο ολοκαύτωμα της Ι. Μονής, ήταν ένα ψυχομέτρι 60 περίπου ατόμων.

Όπως το Χρωμοναστήρι έχει εξελιχθεί πλέον ως ένα από τα πιο ζωντανά προάστεια του Ρεθύμνου, θα πρέπει να καθιερωθεί μια τελετή αποδόσεως τιμών στους πεσόντες κατά το ολοκαύτωμα Χρωμοναστηριανούς, σε μια από τις επόμενες της 8ης Νοεμβρίου ημέρες, που θα γίνεται εις το Μνημείο των πεσόντων του χωριού με καταθέσεις στεφάνων από τις Αρχές και τους Πολιτιστικούς Φορείς.

<u>Σημείωση:</u> Τρεις ανατινάξεις επιχειρήθηκαν στο Αρκάδι κατά της ημέρες της υπό των Τούρκων πολιορκίας που άρχισε στις 7.11.1866. Η πρώτη στην πυριτιδαποθήκη που ήταν στο Ηγουμενείο που υπήρξε ανεπιτυχής γιατί το μπαρούτι ήταν αναδομένο. Η δεύτερη στη δυτική πύλη που αναχαίτισε πρόσκαιρα την εισβολή των Τούρκων. Η τρίτη εκείνη της Κρασαποθήκης – Μπαρουταποθήκης που έγινε με εντολή του ηγουμένου προς τον Κωστή Γιαμπουδάκη από το Γιαμπουδάκη. Για την προς τον Γιαμπουδάκη εντολή του ηγουμένου υπάρχουν και μαρτυρίες που θεωρούνται ιστορικά ηλεγμένες.

Τελειώνοντας ξαναλέω πως το Αρκάδι, ήταν και παραμένει το Σύμβολο εθελοθυσίας και αυταπάρνησης, αντρειάς και παληκαριάς για την πατρίδα την πίστη και τη λευτεριά.

Χρωμοναστήρι 27^{η} Αυγούστου 2016

Μιχάλης Πριναράκης